

Paar sammokest
rändamise = teed.

üts
elo-puu küllest nopitud mä-
lestuse = leht.

Tartus.

Trükitud ja müa H. Poakmanni jures.
1855.

A-222

RA 222.

[Kreutzwald, F.]

2-A
36

Maar sammokesi rändamise teed.

Üks elopuu küllest nopitud mälestuse-leht.

Hommikuse tahte jälgil,
Kaua noore lõune eel,
Kareim meel kui riud sul sõlgil
Oli, laps! joo surma teel.
Jätsid nutma wanad silmad,
Kurbus' pilwe südamed,
Kes nüüd — seovimised külmad —
Igatseswad raho-dõd

Villele! täis õilme baifo,
Taewa õht sind mängitab! —
Mital' mulla willo kario
Meid so kõrwa jängitab? —

Kuis oli sinul elo ja suremine nii pehme
ja mere waif, mino unustamata lapsokel!
Waif lake fewadine taewas ei ripunud pil-
wes, waid õitsewa lillepuhkes sino kitselt
piiratud elo ümber; ja sino aastakesed olid
kui fullerlupu lõikumised tuule õhus ja
sino suremine ühe õispuu mahawarisewa õis-

mere sarnane, mis kui walged lume-kibemed
 õusewa õdede rüppe langewad — ja juba
 wäljaspool hauasäangi magasid sa pehmetse.

Uga nüüd, mino sõbrad, enne kui pike-
 malt jutustan, tõstke järid ahjo ligemale
 tulejala ümber, naisterahwas wõtawad wo-
 tid ette ehk sukawardad näpule; Tio tõstab
 söögilaua kaljakiboga mind ette, kust igamees
 keelekastet leiab, ja siis tahän teile rahosängi
 läinud lapsofese kena elokäiki westa. Sina,
 armas Mart! kellele Looja õrnamad hinga-
 misetarblased pöue walmistanud, mis neid
 ainokesi tulewastokestawaid elordemusi, iga
 päiwitsist majalikuiust olemisest wäljaauratud,
 oma kärjeteesse oskab tõmmata, et hinge
 õhust sulanud mesi südant soendab; — sina,
 poeoke! istu mino põlwede ette vakufese otša,
 ja toeta pead, kui silma wesi laugusi raske-
 dab, mino naale! — Meie oskame rääkimata
 teine teise mõted; sina ei wõi mind jutu
 jälgilt kõrwale ehitada, mis woki taga tuku-
 mine iga kord teeb.

Juba kaua enne Rootsi aega, mõningad
 armawad enne „wana lasto“ elasiwad Cha-
 nurme külas Suntši suguwõsa esiwanemad,
 üks Hiošt pärilte sohl, seda kui meie päiwil,
 Chanurme küla Suntši pererahwaiks nimetati
 ja mis wanast üks priisugu oli olnud. Neil
 oli kõigil, mis meie ael enam Wirus näha

ei ole, weised ümmargused tinanupud kuubede
 ees ja wastkilbilised wööd niude ümber, kui
 pühapäewa hommitul kiriko ehk kuhugi suurema
 pidulele läksiwad, muido argipäiwitsel toi-
 metusel haakidega kued ja kodu lõksutatud
 poolwillased wööd. Nii pikale kui rahwa
 mälestus ulatab (muud kirjatunnistust meil
 seälatsest põlwest ei ole), ei olnud kegi seda
 kuulnud ega näinud, et Suntši sugust üks
 nurja oleks läinud. Neil käis otsekui üks
 nägemata talotaja kõrwas, kes jalga libisemise
 ja komistamise eest hoidis. Isa jätis põrmo sängi
 pugedes poeale diglase meele, ema jälle tü-
 rile auu päranduseks, ja seda wanematest
 päritut wara peeti Suntši talus igal ael
 wäga kalliks, ülemaks kui raha, kellest wiis-
 masest wanal põlwel palju õhemalt maa
 peal leiti, kui meie päiwil. Jah, üks olnud
 mino omagi suur-isa (kes wast saa aasta
 eest elas), üks ümberkaudo kuulus rikas,
 sest et temal hõbepeeker rublatükidega sõrwani
 täidetud, kersto põhjas kanga pakude al seisis.
 Peeker on praego minul alles ja olen teda
 — suur-isa kuuls atwarandust mõtetes — rubla-
 tükidega täitnud; aga topi ja waota nii
 palju kui tahad: ei mahu mitte enam kui
 wiiskümmendkolm rubla peekrisse. Kes täna,
 kui mul peeker kaa alati täis seisaks! mind
 sellepärast rikaks saaks kiitma? Uga Suntši

peres ei olnud wanal põlwel sedagi rikust, ja niisama wähe kui raha: punga, koormas ahnus neil südameid. — Eius'i oliwad nemad wanast saadik oma leiwa meebed, keda nõuufaks wõis kutsuda. Jumal õnnistas nende pale bigil toimetatud käte tööd põllul, kaitstes karjastidust, ilma et tarmis oli karjajäljalast, mise ehk muiel tähtpäivil tühja kuniisii teha, kuidas mõningad Chanurmes praegoweel pruugiwad, ei süsti ei leiwameehets ega pcrema sulgikandjaks ei tõuse. Aga mina oskan ühe kuniisi, mis sellepoolt aitab! Kui Chanurme küla ja muud ligimail lõrside wiina:hallitad üheloõuafel suwel ärakuuwaftid ja rahwasmar: kama hakaks, et ilma fibeda märjata elokord igopidi magufamaks lähäb: siis tõuseks nõuustam lugu külastse. — Linnupile pidamine läks Suntiil hoolekandmise läbi wäga õnneslikult edasi: et raua: ja soolahinna tarmiline kopikas seläbi iga sügise majasse tuli. Ja suremad rahakulu ei olnud wanal põlwel paljo talomeehel, kes muud tarmitused eneselle talwel kõi ise walmistas ja toimetas.

Kui üks ja teine wanagegistik Sunti perepoegadest kosjal käies mõre:ale siidi rätiko kibluts wiis, kestis sesugune uhke peio kingitus kauem kui ühepõlwe elo osjani, ehk kül noorik ja wan:oit kiroo teel ja muul ilude päimil ial siidi ehteta kaela majast wälja ei

wiinud. Kui kadund eide kortsu lainud endine lenadus põrmo kaiso puhkama r'itkas, jäi siidiratit türele ehk minijalle päranduseks, kes kui kadunud eit kallist annet kereto: kappis kasetohust karbikese sees hoiisid. Mino suur: isa oli Sunti talust nooriku kcsinud, kellel emast päritud kaks kena siidi: rätitud olid, suurisa wiis omalt poolt kolmandama, mis ühelt poolt punane, teiselt poolt sinikas paistis, rätiko kõrmas weel kallatud tõbe sõrmukse, wõruga kannalise rubla: tüki kaela rahaks ja wäga ilusa sõle. Uus rätik sai palistamata mino ema käte ja et õnsal tütarid ei olnud, mulle — kes wiimne pesa: muna olin — jagamise aeal omaduseks. Olime kül wennad wiefeste, siis ei tulnud wanemate wara jagamise jures mingi tülitscmist meie keskel.

Kaks nädalad pärast mino isa surma, 5. Jaani kuu päämal 1805 olid õnsa Mariema pulmad, keda Sunti Rein Koonlawere külast kui ühesateistkümnne aastase nooriko majasse tõi, kus talo perenaiseta ja wana Peeter, Reino isa, juba 7 aastat lesepõlwel oli. Ülespandud aasta numbrist wõiwad meie fooliud meebed hõlpsalt wälja arwata, mis number sel aastal talendri palge peal seisnud, kui Reino ema surnud, ehk kus tema noorik pääwa walget esimest korda oli teretanud.

Üht asja ei tohi meie siin nimetamata

jätta, mis wana põlwe kohta tõešte imels tuleb panna: sest aeast peale arwatud, kus Eakslaste hoolekandmise läbi — kes meie maale kui mitmeesse teistesse kohtatesse haritud kombe ja usu walguse külwajaks saidwad — kirjatundmise järg Ehanurme külas saanud idanema, leiti Sunti talus ilka kirjameehi, kellel lugemine kauniste selge ja kirikolauludel wiisid peas olid. Wõib küll olla, et Suntist toodud suure-ema piim mino wana kadund isale seda kaunist mõtet pähä jootnud, mis läbi ta mind kui kaheteistkümnene aastase poisikese Raudfurna kõstri juure tooli tallitas. Seält wist mino — meie kuulsate kõstriisandatega koko jooksem raamatokirjutamise himo wõis idusta! — Wanal põlwele üksnes mõder laulu kõristajad, krooksumad nüüd oma luguft, et mets aga laskatab. Ühe warganokka kaarnaga tuleb siin meil sõna waheldada. Tema wiis wiimati korni täie saarelinnu sulgi Perno turule kaubale, warastas mino pesast pihutäie lisaks, solkis neid oma piipokese linno mõdistusega inetumaks, lootes — et ma oma ei pidand tundma. Waene härjapõlwe meehike! mis sina Kalewipoea tööst ostad? Mino tamme ladwasse ehitatud pesa seisab sinosugusel wäga kõrgel. Korkal on tugewed tiiwad, selged silmad ja walusad küüned: seda, kaarnake, tuleta meele!

— kui jälle warga himo tunned.

Raudfurna kirikule, kelle kihelkonna osaks Ehanurme küla juba wanast seatud, oli üks kuulus Rootsi sõawäe kindral 1687 weike oreli kinkinud, mis, ehk küll natuke madala healega aga tinast walatud wiledega, meie päiwini seal seisab. Kõster pidi seadust mööda ni palju oreli mängi oskama, et laulowiist ostas joonele saata. Pühapäawal laulis üks abilaulik koori peal kõstri toolis, ja kõster näpistas oreli torudest laulo kõrwa lisa. Esiotsalt tehti seadust, kiriko mõõrmündrid (ees-suust!) korda mööda abilõstriteks tarwitada, mis läbi mitmed segadused tõusiwad, kunni 1704 aastast peale, kus ühel kihelkonna nõukogo pääwal uut seadust sai jalustatud: üht Sunti perest abilõstier wõeti. Seält hakawad kaa Sunti talo kirjapandud teadused idanema, mis Reino käest laenasime, et kirjatunnistust mööda tõtelisult lugu wõime kuulutada, ja ükski ningatark ei wõi ütelda: mina tean asja wahet paremine! — Jäägo nimetamata auu, mis wanal aeal sesugusele kirikolaulokuleks tõstetud mehele kõige kihelkonna silmis osaks sai, iseäranis pärast seda, kui 1742, kadund Ohokaljo krahwi herra sinise kalewise kue ja yunase kambleti wõõ ei mitte üksnes laulokulele ammeti ülikonnaks

kinfinud, waid omas wiimseis p randuse jaga-
mise siijas seaduseis id n ud, et Ohotaljo
walitsej. d igal aegol laulm eche kiriko riideid
peawad uendama, kui wanad aeg ja k is
hamba wahel  ra kulurwad. Wana  nnis
prausti herra ei tah n ud emalt kohalt kiriku
kum olla, waid lubas, et laulomees p rast
juulust  petaja perekonda kaenut laua pealt
s la ja toobi  lut l r w stamise eest pidi
saama. Wiina tarwitus ei olnud siis weel
nii laialine kui meie p irwil, muido ehk oleks
laulokutele topstite libedat m rga palga lisaks
peale pandud.

Sunsi l  stri:hiisil perem estel oli wiis-
siks m deiud, porga les kahetisk mne aas-
tasaks saanud, p ha p  wal keeri peal l r wa
m ta, kelle prenikene he l kui wieli k winas-
keelele isa s gawama paesi l r was wilietas
et lust oli kuulda. Mis m ningate teiste
poistest juures s herdune warane omme is-
sarnane p hap irine laulmine s damale
kahjuts elets w inud sigitada, t h a t rkust,
seda ei tulnud Sunsi talo laulikuteist ial
karta. Nende waga lapselil meel laulis
Loojale niisama teadmata laulo kenadusest,
kui  pik toominga oksa pe l. Meie Mari
isal, Sunsi Meinul, oli poistese p lwes
is r aline k na hele he l, mis kui ilosam
wilekene isa laulo ja erele elina wahelt

koates s dant leikas. Ja kui waga poistse
keeri pealt kiriko rahwale ette teed l ksutas,
ei m telnud tema ouupaiga peale, ehk tema k l
26 treppi astet teistest l rgemal seisis. Kuitema
p rast l unat k eo tulles kiriko riided seljast
n  n ud ja ema k tte hoida annud, oli ta
peast warbani laps, kui ennegi, kes sumel
k la wainul furniwiskamisel ja muie lapseliko
m ng de juures elimine oli.  ksnes kiige
peale ei l inud tema, mis ei wogaduse, waid
 ksnes selleo rast s ndis, et kiikumisel pea
 mber k s ja s dant ofsele p  ritas. Jutu
restes oli weike Rein elimine osaw, oskas
s na seada ja kuuljate t helepanemist kinni-
tada, kui elets jut meeligerdest suhu sulanud.
Sai p ile m ne waksu metsa ladwist weero-
p ole waonud,  itles Rein: „Aeg on k eo
minna!“ ja n  ud ei w inud  kski teda pi-
temalt wiimitada.

Juba lapsep lwes n hti tema mitmes
t fist natuke lapsikas,  ks uus s na, mis
lugejaid senni palume heaks w ta, k nni
targamad kirjamehed l hetumale paremat as-
mele panewad. Lapsikas t hendab ligi
niisama palju kui lapselil, kellest wiimise-
st ta j lle omaw rti l rwale jookseb. Lapselil
awaleab l igeomalise lapse k mbeid, mis
loomise p olt temale osaks saanud, aga
lapsikas  ksnes neid oskamata olamisest t us-

waid naljakaid tempusi, mis ühe lapse külles leiratsse, ja kus nemad kui loomuskasulikud mõsud sel aéal omal seadusel mõsumad, et neid teegi pahaks ei pane. Kui täiskasvanut inimesest, iseäranis noore naiseerahwast võidakse: tema on üks lapselik loom, siis tõuseb se inimesele kiituseks ja näitab ilma süüta olemist. Tema on natuke lapsikas tähendab wanema inimese kohta räägitud: temal on mõned naerowäärt kombel, mis läbi ta oskamata lapse sarnatseks läheb. — Enamiäte kõik mängid, mis lapsed iseseisvaks aremitteks ette võtawad, mõine kahte osasse jagada, kellest üks lapsikas, teine jälle teesarnaline näitab. — Teesarnalised mängid osatawad enamist täis inimeste tallitust taga, kui lapsed perepidamist, pulme, kaubaajamist ehk muud nende wääralist mängiks võtawad; lapsikad mängid osatawad elajaid järele, kui kulli mäng, ehk hunt ja lambad, jänës ja koerad j. m. n. s. Weise Sunist Rein ei olnud mängides ial muud kui üks jänës, kana poeg, ehk wana kana ise, mõnikord kaa karo, hunt, rebone ja hobune, ehk wanter hebusse taga. Uskuge mind! üks Keerub ei leiaks kaa meie kõigetargemastes tallitustes suuremad regemist, kui mänginist, ja kui ta siiuu õige tõrgele sirutaks, neid ülemal nimetatud kahetegu mängist.

Wähe aéal nähti Reinul, kui kõigil tarfadel, juba püksata päwil wäga tõdelikud toimetused — ja kõrgemad tunnid olemad. Eks tema ei pannud mirokord, kui tüdrukud õhto wotide taga istusid, ema sinise põlle papimantli kombel oma ümber ja tõusnud järi peale, teistele jutlustama? Ja sõnaseadmine käis nõnda korral, et tüdrukud seda imeks paniwad, kust poisikene neid sõnu võtnud, mis Chanurme karjamaal ei olnud kaswanud. Ehk kül seal mängi juures mingi pillust ei olnud, waid üksnes lapsikas mängi himo kihutus, siiski ei tehtud niisugust mängi ial isa ja ema silma nähes. — Meie mõine hõlpsalt tema wanuse päwist mõnda tundma õpida, kuidas ta lapsepõlweks olnud, sest et tema püksata põlwest oma lastele mõnda naljakat westis, osalt enda mälestusest, osalt mis eide jut iljemine meele oli tuleranud. Reinul oli wanal eal weel niipaljo lapseliko ja lapsikast külgi jäänud, et kes teda sügawamalt ei tunnud, hõlpsalt wõis uskuda: sel mehel on oidust puudu. Wiimane arwamine jäi waleks! Keil päwil, kus mina temaga ligemalt tutvustasin, seisis ta parajal meehe eal, oli igas tükis wäga mõistlik peremees ja lapse kaswataja, aga mõned isekombed ei lõpenud ial tema küllest. Mõnda lastis tema jõulo kuul iga õhtu tunni iljemine tule tuppa wõia,

kui pime tuli, sest et tema widewiko pikendusel armaetas tülikese lapse rõlme mõ es läbi mängida, et kewadine õht weel elo sügiset ja talwe jõuaks soendada. Niisugusel waiksel widewiko tunnil lastis Rein ühe wä noor rõlme pääwa mälestuse oma waimo silma ette astuda, ja mälestes mööaläinud aegade õnneid! Senni kui tuist õues akna ruutudele wäljastpoolt kae et te seadis ja toa korpimedaks tegi, ja senni kui mõ ed leaugu tuhast walguse libemid tuppä hülgowad süsinad pisut kuuma loimetasid: pigistas tema silmalaud finni ja lastis külmetanud elohadel peale tülikese ammugi närtinut kewadet maha unustada, mis kui see wihmuke põlde, nõnda südant idule paisutas. Seal ehitas ta eneselle (lõik mõtes) weike õega heinakut ja alla toa, ehk sõiis lõrae heinakoorima määrajal loeo ja arwas finni pigistatud silmadega, kus kohal nad praego wõisid sõita. Ohio wilul, kus pääsufesed tema pea üle wistastisid ja wärblased räästa al preegi kaswas tasid, lendas ta püskata ja palja jalu, kui nihiatam pääsoke õue real ümber ja müüris endale pesa oma pceotese tarwis, mis üs puust nikrdud luke lujukene, elusa luke saba sulgedega oli, kandis muda puust reitud noka labida peal ja korjas õlekõrest ja sulgi pesale siiskonnaks. — Ühe teise mälestewa

talwõhto tunnile sai jälle üks ilorikas kolmaainojumalapüha (ma soowitsin neid 365 ageta tohta) alufets pandud, kus tema wara hommiko hellisemal kewadel oma ümber ja oma sees rõtme kimbuga fella helistates mööda küla tänawad keplise uhendas, taiste seest ennast jahutas ja oma palawad palged sõitaspõesasse peitis, ennast kõrgejalge angerwafaga mõetis ja kahe nõdra sõrmega kaks dielest orjawiisa pösa küllest mureis, mis kiriko minnes wana lõstripapale rõemaks kaasa tahtis wõtta. Selsamal pühapäawal — se oli tänase widewiko teine roog — waotas tema, päikese paiste sundjaks seljas, orelilõetju mao peale, et tuul wiledesse tooni wiis ja nemad lõstri sõrmeliikumist mööda: „Aluu kiitus olas igawest!“ lauljate lõrwa ja südamesse hüüdis. Aga pikemalt ei jõudnud weike rammo; teised laulemiisid jäiwad kiriko meehe tallamise hooleks. — Tema saaks kui mina kõigeimelikumad asjad koto sellina, kui tema neis mõlemates õhutorundides meiletuletas, mis ta lapsedõlwe jõulu kuul ette wõ nud; aga tema oli nii tark, et ta wast ühel kolmandamal õhtul selle peäle mõtes, kuipa ta muico ennast õhtu akna luulide kinnipanemise üle rõemustanud, mis läbi tema nüüd kartmata nõdrasilma waatmise

eest tule walgel toas istus ja lapsitasti mängis õega seltsis sünnitas.

Aga mina wiidaksin ülesliiga lugeja ja enese aega, kui siin pikemalt pilti tahaksin maalida, kuidas Sunti Rein widewiko ämarasse kaudet kerdade loitu elusaks õhtas. Niisuguse waikse õhtotunni mälestus lastis teda siis aastade koorma ränkust unustada, et tähele ei pannud, kuidas wanuse lumi juba walged haua-lilled iukste siise tuisanud. Senni kui eit leel tuld tuppä puhus, pani Rein weel silmad kinni, ja mõttes ennast kadund isa warjama põlwe wahel, pea kummuli põlwe wasto toetud, mis teda pimedas wasto pidi warjama, ehl temal kül mõisliko juhutamise pärast kodukajate kartust ei olnud, kui minul! — Oh seda õnnel mis niisuguse lapsepõlwe õhto-mälestus temale jagas, kui seal seda meele tuletas, kuida ta õdedega kindlas toas warjus, pierowalge ja wanemate armastuse paistes, nõnda täidetud kõhuga, rahulisel südamel ja priiskel termisel oli elanud.

Mina kimbutaksin oma jalga üsna juurte kammitsasse ja ei jõuaks paigast minna, kui siin kauemine tahaksin pajatada, mil kombel Sunti Rein mälestuse õhtadel oma noort iga wanal teistkorda elas. Ulatago siin nimetamine lugejale küllaste, et Reino süda ja meel hana wilo ligidal mitmes tükis weel

lapsitas, aga põhjani lapselik oli. — Tartuse õpimisel angub paljo lapseliko meie külles, ja mis ühelt poolt pea ajusse warandusels aurab, tarretab teiselt poolt kahewõrra südame rikust, mis enne seal ilutsenud. — Siiski — ja seepse oli, mis ma tahisin ütelda — kes Reino kohta räägitud tükidest tema tütri pärast ehl arwaks: „Sun ei tuku ial kaugele kannust!“ selle mõtet lähälsid selgest tühja. Mari näitas isa ja ema kombest opis teine, täisnimise täielik olemine kaswis tema lapseigaga nõnda imelikult kolo, et mõimalik ei olnud neid ühest lahutada. — Ommetegi pean siin, enne kui Mari elo-tee jäljile saame weel korra tema isa juure tagasi minema, et tema koshamõtede idutsemist ja iljamat pulma pääwa kõige ilo ja õnnega näha saame.

Kes wiefümne aasta eest meie külasse juhtus — se on Roonlawere — kus mina sündisin, nägi seal teistwarki elo kui praego, weel mino mälestusel, mis kümne aastat wäham ulatab, oli seal paljo lusti pidust. Lauga Mõhliil peeti Wasla-õhtud — nii oli wana pruuk — kuhu kõik nooremad rahwas lustipeole kolo tulid. Senni juhtus Sunti Rein, kas kogemata, wai mõreja kuulamise nõuul? ei tea mina ütelda; aga niipaljo on selge tõsi: sest filmapilgust, kus tema Rubja

Liiso seel nägi, ei olnud temal enam teistele silma; ja kui ihemine Karo Tõnise wioli sunnil jalad võrandale keeritama saidwad, seal ei teadnud Sunni Rein ise, kuida tema Liiso käest kinni oli võtnud, aga keeritades kulus süda võuest Liiso kätte ja kui tants lõpeti, oli meelhi'ese tännine raho oras. Kõõ poole minnes näitas Maa-ilm palju laiem, tähed teretasid teda kui Liiso silmad, ja Jõsanda lipris wägi ei olnud temal veel ial nii awoslik olnud kui täna. Ei tulnud, ehk ta lül sangi pugedes waiba üle pea võtis, õõ orsal und tema silma. Liiso pilt seisis alati tema ees. Ja kui kolm püüwa ja kolm õõ enesega oli wõidelnud, siis tunnistas ta lugu isale. Wänam'ees oli poea wäljawahtisemisega wäga rahul, läks ise pühapäärral, kirikust tulles wana Rubja Peetrile wõersi, kus sedamaid kotsja kaup selgeti, sebitati. Omme'etaj wõeti ndu'ks, et wast pärast paasto aega, lihawete nädalal kosilane raud, läpaga ydi tulema. Wiis nädalad, mis lihawerene puudusiwad, näitawid Reinul aasta pikused, aga kõige pikemad laupä'wad, enne kui rühapääw jõuab, kus loomust, kiriku teel Liisul n'ha sada. Mea wankri ratas lähäb ühel kiirul edasi, süüki näitab ta õnnedõnnes maitsejal wäga kire ja ootajale ja leinajale wäga pikaline olewad. Me'e hüpame siin ühe samumuga

Reino ootuse ja kotsja nädalate üle ja kinnitame jolga tema pulma püüwa laupäärral.

Pulmapidu ettemalmistamine tegi laupäärral Rubja ja Sunni talus palju rühkimist ja tööd. Naisterahwa luad ja nuustikud olid hommikust õhtuni tööl. Nuga oli enne koitu kehtinud ja lamad meristanud, mis soea aea pärast kõseks kaewo riputati. Rein ise aitas pulmawalmistajaid igas kohas, ega ei tundnud wäsimust. Ja kui allaweerew päike tööd ja majarahwa ammogi puhkama wiisnud, tõndis ta õue peäl, tõstis silmad taewa poole, kus ühtainust pilwekest näha ei olnud. Sõ etsani jäi ehapuna taewa sõrwa seisma, kuhu allalainud päike oma palge punetuse lähtranud. Ja kui puna leido wasto uue püüwa ärkamiseks hakas wacma, seel kuulus tasid lõukesed ja kõpikud loomuse õnnelauu; reel kenamast ilutses Reino süda. — Etsi puges ta enne koitu natuke puhkama. Päik wita w unenägo raputas teda hellast, kui madala healega ema lapsokese, unest ärkamise rüpre, ja tema astus joowa rinnadega loomuse kärina sisse, kus päike maad ueske loi ja kus mõlemad teine teise kaela ümbert kinni wõtes rõõmo: mereesse woolasid. Jga puuoksa peäl ja tuuleõhus laulwad sulgistuubes laulitud Loojale laugust. Eest elo ja rõõmo hommiku ilust astus Rein

tuppa tagasi, mis pulma ehtes hiilgas. Mul on, kui astusin ma Reinoga üle läve tuppa, kelle ees selle pääwa tunnid kui meekerjed seisawad, mis tema üksteise järel tahab wälja imeda. Ehk kül weel kaks tundi aega, enne kui kiriko minik läte jõudis, oli Rein juba ehtes kui peigmees, lumivalge särk ja kirju kaela rätik läigiwad musta kae püüest wälja, ja saapad on mechel mõlemis jalgas, mis eile wast kintsepalt toodud. Aga rõemopais sum süda tegi peiole toa kirsaks; tema ruttas koplisse, kus kastepeisarad krooklehtede peäl hiilgasiwad ja mesilased lillede rinnal imeiwad, liblikad kui peiopoised ümberlendasiwad ja kus tema — oma poisikese põlwe pühapääwa hommikutuid meeletuletas. Mine koeo, sina sino eesrändaja poeg, ja ära waata mitte S. Jaani kuul õhto poole tagasi, kus wainke kucjala paksune Zumalapõllo muld üle mitmede rõemude seisab, waid waata hommikut wasto, kus sina päifest, kirikotorni ja Liisut wõid leida. — Nüüd on Rein, laulu raamat püües kiriko teel ja senna meie lugejaid täna ei taha wia, niisama wähe kui pulma peresse tagasi, kus kōik tutawal korral sünnib, kui muidogi. Kui ühe aasta pikus üle pulma pääwa unustusse-wõrku on tudunud, tahame noore rahwa juure tagasi minna, kus Liiso õnnehiilgawa filmaga lapsokest wi-

bus kiigutab, ja, et jälle üks pühapääm, Rein jutluse raamatut loeb. Ja sin wõiks kis jut Mari jälgile minna, kes une ja teadmata olemise kaisus alles elohommikut alustab.

Dlets lugejatel enam aega ja raha kopsikat, ehk neil wiimase arolistel peremeeistel paremad mesilaste koonud, misga nad iga lillakese karika pühjast mee-asjad oskaksid tühendada: siis tahassin waga, magama läinud lapsokese elo samm sammult esimesest kätikist wiimseni, ehk wiibukesest haua-sängini nõnda täielikult seie mälestuse lehekeste peale maalida, et mire tükiest ei peaks puuduma. Aga kust selugusi lugejaid leian, kes kui mina ja sõber Mart midagi õrnamad lilled õhku ridade kaare pealt niwasse ei wõi tõmmata, ilma et kaste filmi tõuseb? — Meie lugejate raisko läinud maitfus igatses toitu, mis kole ja imelik, sagedasti hullul sammul töiduse rajadest üle astub ja kuserpalli ratast lööb, et warbad maapinda ei pudu: niisugune kaelamurolik lugu on neil mõta mõõda! — Aga kes tõlise elo-peenart mõõda astub ja nõnda kirjutab, kuidas lootud asjade lugu jookseb; sellest ei osata lugu pidada. Ja ikka oli, mis teised ei osanud tähele panna, mino kenamate lillede õht!

Pis kesel Maril nähti juba mähkmete päiwi lõpetusel mitmes tütis nõnda iselikud

kombes, et kõi wanemad Chanurme küla eided (kelle ütlemise peäle mina muido ial hoone nurgatiwi ei raja!) ühest suust tunnistasid: Ega se laps kaua ei wõi elada; tema palges ja silmas on enam ingliti kui inimese-looma. Kes säherduse jutu üle kõige rohlem naeratas ja naiste kuulutuse lori tuulde püüdis kühutada, oli Sunsti Reinise; sest ehk temal kül muido, kuida ülemal näitamine, paljo lapsikast külgi oli takistanud, süiski seisis tema selge mõistus kõigist ebastust kolmsada sammu kaugemal kui Chanurme rahwal, ja wiiskümmend sammu kaugemal kui noorel koolmeistril, kes minoga selisist kolm aastad järestis (ei mitte Mardi pääwast Jüri pääwani) Raudkurna kõstri juures koolis käinud; ja isemine mino käest, kui ma Rundlas koolmeistri ametit pidasin arwamise-kunsti õpis. Wana kõstri-papa sellepooline tarkus ei ulatanud paljo pikemalt, kui Tallinnas trükitud Rehkendamise eksemplid!

— Waene wanaraut Rein! kui mino tänane kirjutus Laakmanni trüki-pressi tallitusel weel sino prilli abiga teritatud silmade ette peats juhtuma, enne kui Jumala eloiga mõdet neid rahu sängil laugutanud, ja sino wäsinud leha ammo igatsatud Marikese kõrwa sängitanud, kus suur Maakera keeraw kätki uiuolaid kui ärksaid ühel kiirul kiigutab! süis, —

ma tean seda tõeste: ei tule sul enam naero naiste lori üle, waid sino wolti läinud püasjed palged saamad pisara wihmofesest kasitet. Elo kewade märg hülgab kenaduses kaa talwe luhate peäl! Ei sest ole wiga. Kirjetajal kulus eite de ette kuulutamist meesletuletades enam pisara walget kui tindi musta paberi peäle, mis tema sino ja Mari kohta kulutas. Meie rändame ühes igatsuse ikes (Rein ja mina); siin pool haua sõrwa lõpes meil mõlemil kewadine ilo! Seda ülesjäänud lühifest sügise sammu saab Jõsand omal aeal rahorüppe juhutama, kus katetud filmad pääwatõusu wasto pööratud, mulla läbi uut koito ja kewaded nääwad, kelle ilud ja õied igawest kestawad, ja kus meie enam unesilmata mure bösi ei tunne, nii wähe kui nende mälestusi! Mõõda läinud kadunud pääwad lähäwad unenäoks, aga meie ei küsi mitte enam küla-eite de käest, mis unenäod tähentawad?

Ma soowisin südamest, et seda mõtete tungi parem täitmata oleksin jätanud, mis mind eesfeisima lehtede walmistamisele kihutas, kus pealt mina ühte puhko kui wereja leina-mäearjalt häda-orgo alla waatan ja kõi seitse elo-jaamawahed ühel filmapilgul ülewaatan — ja seda pean nägema, kuida mullapõrmust koksõtkutud loomofene, ennast

pidendab ja väljasirutab, mööda sipelga pesa unnikut ülesse ronib, kolm minutit pesa otsas ennast ümbersilmitab ja sülikombel keerasse tõmmatud teisel pool allasõidab ja lühentatud kuterpalli meie peadaluie ümberseisva enneilma riismete peale langeb; — ja nii sagedast kui mina ühe hingama lillespalge ette, täis kewadet ja täis jano — üht taewast tühjaks jua, astün ja järelmõtlelen, et mite aasta tuhanded, waid aasta kümmed sedasinaist silmnägo seels kokowanonud kortsoliseks näoks, täis üleelatud lootust, on wäljakuiwatanud, siis Aga seni kui ma siin teiste üle ennast kurwastan, tõstavad ja waotawad mind ennast treppiasimed, ja rüüka kohale jõuab ifa ligemale, sellepärast ei taha meie siin üksteist nõnda tõsimeeliseks teha, — lapsok magab tõige õnsmalt ema kaisus!

Kui meie siin ükskord jutu joonele tagasi ei pease, siis lõpewad kokoommeldud paberilehed ja tindi-märg waremine, kui meie kolm sammu kätki rajalt eemale jõuame, aga õigust mööda on meil wiisteistkümmes sammoo teepikust, enne kui lapsokese mõrjsa-sängi sirutamise pääwani jõuame, kus Suntsi Reino ja raamato kirjotaja lootuse frantsid ühe ristisele külles närtswad, kunni ise järgil närtstime.

Suntsi talusse oli otsego üks tundmata wõera linno poeole kaswama toodud, sest aeast, kus kolmandamal Süri kuu pääwal enne koito Kaago wanaeit pestud ja mähitud lapsokese Liiso kõrwa sängi oli tõstinud. Aasta number kirjutas siis 1806, ja seisab lapse sündimise ja ristimise pääw Reino käega kirjotatud nimmetud Suntsi kalendris. Rein ja Liiso waatasid rõemorika filmaga pisofest wõerast, keda nemad enda sarnatseks ei usaldanud tunnistada. Juba udusulekuubes näitas Marife, kuidas Chanurme eitede pajas tusest ülemal tunnistamise wäga isewärkline loomoke. Sest pääwast, kus tema esimest korda silma pääwa walge poole õpis seadma, hakasid lapse muudmised ja läksid kiirest edasi, et kaswaw waim leha tupe ahwardas lõhken-dama. Suremata osa oleks otsego teadnud, mis lühikene olemine temal warjokuubes pidi osaks jääma.

Maril oli iljemine rika lapseliko rohkuse kõrwas nii paljo täiskaswanud inimese kombeid, et sumi iga sammoo peal alustawa kewadega kolo joollsis ja küpset wilja juba kewadise põllule külwas. Põlwe kõrgusele weninud munakesel nähti nii imeliko tarkust, mis mind ja Reino mito korda naago kõhuma pani, kui meie jutu westes kena lapsokese mängimist waatasime. Tema mängil nähti

wähäm lapsikast, kui mitme wana inimese külles, jäägo nimetamata Rein, selle parema jala kaks warvast, kuida ü emal kuuline, ial lapsika wauft wälja ei peäsnud. Tema lapsikas ei olnud ommetegi ial nüisugune, kui wanuse talwe külmas lohmetand roukadel, kes harilikit kõik lapsiko kinga astimele tagasi jõuawad; aga mis fewade wõsude ja Reino külles meil naeratamist sünnitab, teib lumesangel külmetanud närtsinud lehtede külles kurbust. Nemad näitawad elust otssego wõrdunud ja ei peäse siiski weel puhtama. —

Mari armastas wanemid ja kõiki, mis ial tema pisokese elo piire ligemale juhtus; aga tema armastus oli üks sügaw waikse woollamisega jõgi, selle ojamine midagin liiko muido ei näita, kui üks leheke, mis waikse laene rüppe satub ja nüüd laenega ühes edasi läheb. Mari waga, sõnakuulelik süda ja mõistus ostas wanemate tahtmist nende filmast ära mõista, ja ei teinud ial, mis neile meelt oleks wõinud kurbastada. Kümme kord kuulin Sunti Reino suust, kuida tema imetspannes teiste wanemate jutu pool waleks arwas, kes temale kaebanud, et neil lapsesawatamine wäga raskeks läheb. „Meil taswab kaa laps majas“ — ütles Rein — „siiski ei ole meil tännine weel tarwis olnud tema pärast witsa raago minna murdma.“

Sõnakuulmise, armastuse ja helduse tõrwas leiti Maril teiselt poolt jälle nii imelikso kindlust, mis teiste laste juures kui tujo oleks näitanud, aga tema waga looma külles üks läbimõeldud küpse ast igakord näitas, ehl kül emal Riisul sellepärast mitokord teised mõted tõusid ja tema wahest last seal sõities, kus lapsel õigus oli. Oli pisoke Mari kuskil tükis ennast ja ehl ei sõrwa peäle heitnud, siis ei wõinud midagi teda seal juures segada, ja kui ema teda mõnikord waljuse läbi teise külle peäle elstas, tegi ta sõna lausomata ema tahtmist, aga pisarrõsine taewa poole tõstetud silm rääkis sõnata: „Kül sina armo Isa ülewal nääd, kuida mulle praego ülekohut tehti; anna neile andeks nende süüd, kes nemad Sind ega mind ei mõista!“ —

Mis muido lastele rõemo tegi, jätis teda liikumata — ja kui tema pisoke süda mõnikord rõemo pärast pöues hüpas et rindu tipus lõhkuma, siiski ei nähtud wäljaspool kombes paljo ial seda seestpoolist liigutust. Mis rahul näitawa sileda mere laenete al sügawas põhjas sündis, sest ei näinud kellegi film! Se ainokene teistwiisi ast, mis tema seal tegi, oli, et ta pea kummuli järi peale pani ja tüf aea pärast ülestõustes pisara jäljed filmalagudel nähtawale tõusid. Tema

armo ja heiduse rikas süda oli wäsimata kõikide wasto, kui oleks õhtu ligidust teadnud, mis teda armo tööl rutama fundis, et enne widewiko pinedat, mis siin koidu järel kätte jõudis, kõigega walmis saaks. — Tga loomakene, kellel elo sees ja mis temast nõdrem näitis, leidis tema käest ema armo ja kaitstust. Kaa kasud ja mõsufesed, kellel teadawad elo tähtsust külles ei nähta, saiwad tema kaswandikuse. Mitokord nägin oma silmaga, kuidas tema juurtega wäljakitotuid umbrohu poolnärtsind mõsokesi pisokeste sõrmedega maapinda matis, karastawat wet peäle walas ja lapselikult rõdmo tundis, kui kasu närtsind kaela toetades jälle kaswama hakkas. Tema ei olnud weel kolme aastane seal walmistas ta kase tohust puurikesi, kuhu siise sügise wilius roidonud kärblasi korjas, neid ahjo ligidale soea elama pani ja igapäaw lauvalt koristatud leiwaraasokesi oma kasulastele toiduks puuri andis, ehk piisafese piima jua pakus. Nasta iljemine leiname kõik Chanurme kutsikad ja kassi poead Mari sõbruse kaitse warjul, ja mõni oma suuhu mõtetew palokene libises kutsikate suuhu. Mari rõdemustas kõik pääwa hommikust õhtuni ita mingi uue õnne peale. Üles ärkades rõdemustas ta selle peale mõteldes, kuidas kutsikad õue minnes tema wasto pidid tulema. Pani

ema tuld leeme wee paea alla, siis rõdemustas Mari, kui mõtles, et leem lõuneks temale ja kausi ja paea pöhi koerale lakudes rõdmo saab tegema. Pilwesel ilmal rõdemustas tema selle silmapilgo üle, kus päikese tera kate alt jälle wälja poeb; talwel lewadise ilo peale, õhtul magama minnes teise hommiko ärkamise peale, ja laupäawa õhtul weel iseäranis walge särgi peale, mis ema pühapäawa hommikul temale saab andma.

Chanurme küla wanad koerad tundis Mari kõik nime järel, koerad teda nistama hästi; üks nägemata nõiduse pael näis nende wahel signewad. Mari mõis walges ehk pimedas igasse kohta minna, kuhu himustas, ilma et kurjemad küla koerad tema peale oleks haukunud ehk urisenud. Tuba eemalt liputasid wanad sõbrad temale saba wasto. Ühele oli ta oma järel jäänud leiwakoorkesed, teisele pühkmete seest leitud fondi närida annud, kolmandamale ja neljandamale korra tühendatud piimapüti lakuda ette tõstnud, teiste küllest kirpust õstsinud ehk neid seal kohal kratsinud, kuhu nad oma jalaga ise ei ulatanud; mõninga teistele jälle, kes kogemata ehk wallatuse läbi wigas saanud, pehme aseme seadnud, wigast kohtast külma weega pesnud, ehk neile muud abi walmistanud. Ja kui ühele kutsika isale ehk emale

tema midagi suuremat head ei jõudnud teha, oli ta neid mõõda minnes ommetegi korra silitanud ja nõnda oma armastust awaldanud. — Koerad õpist Mari palju wares mine tundma kui inimesed, mitmes tükis sügawamalt kui tema wanemad ja oliwad igal aeal tema truuid sõbrad. Suntu „Muri“ magas õõsel Mari aseme jalgotsal, ja teades, et perenaine teda seal ei sallinud waid tütarlast tema süngiwõtmise pärast mito kord sõitles: sellepärast oskas ta enne magamise aega peito pugeda süngi alla, kunni uide silmad lufutas. Nüüd puges kawal elajas tütarlapsokese süngi, magas seal õõtsa ja oli hommiku enne koitu, kui perenaine liigutama hakkas, jälle süngi al, et Liiso tema õõsest wõeraspeust midagi ei teadnud.

Sel aeal juhtus meie Marile kogemata esimene kurwastus. Üks musta ja walge kirjo kassipoeg, mis tädi temale kingituseks toonud, oli kärblastele keedetud kihwti-seente piima lakunud ja lõpes se läbi otsa. Mari silmaweeft woolas rohkest kassikese surma pärast; tema kaewas õue peale pärna puu alla hauakese, matis kassikese sisse, ülendas mulla hunniko rünkale koto ja muretses, et surwe otsani lillikesed Miisikese haua peält ei lõpenud. Kas tahtsid sellega juhatusi anda,

armas laps! kuida meie sino hauda pidime ehitama?! —

Mari ei olnud weel wieaastane, kui ema käest lugemise tähti õpima hakkas, mis nti hõlpsalt edasi läks, et Mihkli pääwa ja wana jõulo wahel Abitsa selgeks sai ja suurest last kunni kufeni kõik lugeda oskas. Jsa ei saanud salamahtri koolimisest midagi teada, sest laps palus ema, lugemise kooli senni warjul pidada, kunni laste armastaja, meie õnnistegija sündimise pääwa mälestuse püha läte jõuaks. Suur, wäga suur oli Suntu Reino rõem, kui jõulo laupääwa õhtul tütrikese Abitsi lugemist esimest korda kuulis. Õsiotsalt pidas Rein seda filmakirjaks, arwas et Liiso naljakombel mõned tüdikese Abitsist lapsela pähä õpetanud, mis nüüd laps nõnda tehes, kui oskaks kirjatähti — raamat nina ees — temale kuulutas. Aga kui tema pikemalt märko sai, kuida nalja petliko wõrgu alt selge kõi tõusis, siis läks õnnelik meehike rõemo pärast poolhampiks, tema kargas mõõda tuba, et pahm pörandal sahisest, laksatas käsi nahkpükside wasto, mis sel aeal igal nõukamal Cha-nurme ja Koonlawere meehel weel jalas olid, ja ei teadnud, mis lustipärast pidi tegema. Siis istus ta ahjo pingile, wõitis Mari oma põlwe peale, silitas terase looma pea-

kest ja kinkis temale kümme kopikat hõbe raha, mis neil päivil väga aroline oli ja enam 40 kopikat wäike maksis; lapse meeles üks otsata wara näitas, misga ta kõit Ehanurme küla endale arwas päriselt wõinud osta. Lapsokese lugemine oli Reino nõnda lapselt muudnud, et ta mitte kui wanemil päivil widewiko pinedusel lapseõlme mõtes ei mäletsenud, waid peast warbani lapselt läks, enam kaks tundi Jõulo õgedele peäl põrandal püherdas ja lastega „paasi“ mängis. Snnelikud elotunnid! kus weel rõmo päikese tera tülgi wärsket kewadet südamele jõuab ilutseda! —

Gest Jõulo laupääwast peale waatas Rein pisokest Marit hoopis teise silmaga ja hakas omas mõtes tuule hooneid ehitama, mis tütrikese kasvatamisel kõit tõetlikult pidid minema. Waene Rein, sino ja mino tuule tiiwale rajatud majad puhus sügiseni maro korraga ära, et jälge neist järel ei jäänud, aga seda rohkem pisaraid silma, misga mälestuse taimed kaswame.

Kurbtuse ja hirmotuse rikas sumi 1812 oli kate jõudnud, Mari kae aastaseks saanud, kui Prantsuse igas kohas kardetawad sõda wäe hulga meie riigi piire üle kui rahetilwed tuliwad, kus Jumala tahtmist mööda ühe tõrgusahne keisri süda pidi mur-

retud saama, kes senna saadik kõiki Europa maid oma raudkæ al wärisema pannud. Nüüd pidi selle suurele awaldatud saama, et taewas üks Suurem elab, kelle wästa meie mõistus ja rammu midagi ei ulata.

— Rumalus se on, kui sesugust inimeste seas arolist nähtawaks tõuswad waimowäe, kui nimetud riikide ja rahwa karistaja sees elas, tahetaks salata ehk wale läbi pisenada, ja seda rahwast rõhuvad raudmitsa, mis kui nähtaw Jumala käsi kurnamise wiltsust patuste peale puistas, neid südame tuimuse unest äratas, et õhkamise palweid Selle poole hakasid tõstma, kes siin hädas hüs üksnes abi wõis anda. Ma ütlesin rumalus se on, kui niisuguse iseliko Jumala karistuse juures, seda tööriista, mis tema Maa peale oma tahtmist tallitama pannud, laitmise ja sõimo nimelega hakatakse kõnes ja kirjades kiusama, seal juures tõi salgataks ja walet rahwale kuulutataks; aga üht äraunustatakse: et selle Jsa käsi, kes päikese ja kõit ilmad oma weikese sõrme otsokese peal ümberkeeritab — karistust meie peale läkitab, kui seda tarwis arwab olewad. Üks niisugune karistaw Jumala wits (sabaga täht 1811 oli tema tulemise pärast ilma süüta!) oli Prantsuse keiser Napoleon. Andkem täno Jssandale, kes meie weiket

maanurgast tema rõhumise eest warjanud, et sel korral palja hirmutamisega peafime ja suuremast wiletsusest priiks jääme. Ei olnud se meie teenistus, waid Jumala arm, et kurnamata jääme. Paljo paremaid rahwaid kui meid, lastis Jeesand oma karistust tunda; mis läbi palju tema jälgilt wõerdunud lapsi taewa teele saiwad tagasi juhatud. — Aga läti jutule tagasi.

Leikuse kuu algus nimetatud kurbtuse aastal, kus waeno wägi Kuura ja Riimaa piirele oma sõrwa laiali sirutas ja tühi rahwa lori kardetawad kiufatust weel meie ligemale waletas, nõnda et Paide rahwale Prantsust Rakwere taga, Rakwere rahwal jälle Paide taga kuulutas: juhtus ühel laus pääwal keshommiko aeal, et üks tropike hobuse ja hull jala wäge metsast lagedale wenis ja Chanurme küla poole tõtis. Naiste nut ja ehmatuse kisa täitis silmapilgul küla otsast otsani. — „Prantsus tuleb! Prantsus tuleb!“ kostis igalt poolt. Rahwas jooksis ja püüdis oma pisofest wara riisujate eest kõrwale peita, kus ehmatuse — otsekui tulekahjo juures — mito hinnalise tüki senna jätis ja lugupidamata tühja suure hoolega kõrwale kandis. Ei kellelgi — meestel nii wähe kui naistel — olnud seba oido, tulijaid terasemalt waadata, ehk järel nõuda, mis

nemad tahtsid, kas sõbrad wai waenlased wõiswad olla? — Kui nüüd kõik Chanurme rahwas peata kanade kombel üksteisest läbi jooksis, mõned teiste jalgade üle komistates pitkali langesid, üks oma elmes ja sõlgi kaewo põhja uputas, teine oma raha sea lauta põhja alla matis, kolmas lõuendi pako õles kuhja alla topis, seal küsis pisofe Suntu Mari, kui tül aega wärawa peält tulijaid waatanud: „Kes se ütleb, et need Prantsused on? Nemad näitawad pea sedasama wärki kui need sõamehed, mis minewal talwel meie külas korteris olivad?“ — Aga kellel siin mahti oli rumala lapse küsimist kuulda! Otsa perenaine ähklis raske lõmmo pako kandmise al, mis riide pako asemel kandis, Waino Toomal oli sea küna õlal, misga metsa poole põgenes.

Üürikesse aea pärast olivad waenlased küla tänawas; seal seati wahid tänawa otsa, senni kui teised ringis küla ümber piiraswad, et kedagi hinge wälja ei wõinud peasta. „Nüüd on põletamine ja riisumine käes!“ hulguiswad naised. Zuba tungiswad põletajad külasse, tulepuna läikis tänawas, aga ei süttitanud weel. Otsa Tõno talo, mis tänawa otsas esimene oli ja kust perenaine piir-lõmmuga pako peasnud, langes riisujate käte ja sai palumata wõerastest kui

hangelga pesa täidetud. Pererahvast ei olnud hinge majasse jäänud, üks kirjo kul ja kolm lana õue peal olid ainoksed hingelised talus. Prantsus hakas sedamaid rüüstama! Kõik pöörati ümber ja ümber, — lalad, laudad, aidad, toad, rehealused, haganikud ja muud warjopaigad; lufus uksed kangotati ja lõhuti wäe kaupa lahti, kõik nurgad tuh-niti läbi, mitte õlekujagi ei jätetud puistamata. Seält läksiwad riisujad Nurga Siimule, kus sedasama sugust pööramise töö tehti; — Siimult Warekse Mikhile, kus redusse pugunud peremees kummuli lükatud sea küna alt wälja looriti, ja kes koledat lugu pikemalt jõudis wadata — ei tea kas mõdega wai püssi odaga kui wardasse aetud silk läbi torgati! Imelik näitas, et suitsoke weel põletajate jälgi ei luulutanud. Wiist tahtsiwad enne küla lagedaks riisuda, enne kui tulelused räästasse paniwad. —

Wähe aegal wenis riisujate kari tänawad mööda eemale ja nüüd tuli Suntsi Reino talu nende kurnamise küüsi. Raa siin põgenes rahwas eest pata, ehk kül maja pöörajad senni kellegile wiga ei olnud teinud, sest kuidagi iljemine awalikuks tõusis, oli sea küna alt wälja tõmmatud Mikhel ühe rusika matsoga selga eest ära aetud. Püsole Mari seisis õue wärawa kõrwas, kas süles ja kü-

sis tulijate käest: Mis te'e otsite? Kas te dagi tema küsimist kuulis ehk mõistis? ei tea mina mitte kiita; sõamhehed läksid temast mööda ja hakasiwad maja pöörama. Kui parajast seal tööl olid, jõudis üks wäepealik ratsul tuhatnelja külasse; andis tänawa wah-tidele käsko ja rutas siis Suntsi talusse, kus soldatid praego hooneid läbi nuuskisid. Pealiko senna-tulil tegi otsimisele silmapilgul lõpetust, soldatid astusid õue peale ülema ümber koto, kes neile uut käsko näis and-wad, ühe käte andis ta oma wahuse ratsa hobuse talutada. Siis läks talotaja hobusega eel ja teised wenisid tema jälgil wärawast wälja. Seal filmas pealik weike kassihoidja Mari, astus mõned sammud ligemale ja küsis (kes jõuaks tütarlapsokese rõmo tähendada!) — selge meie maa keelega: „Kelle tütar sa oled?“ — Suntsi Reino tütar — kostis Mari. Pealik wõtis julge, puhta lapsokese oma sülle ja alustas temaga pikemalt jutu. Seda imet nähäs, usaldas ema haganikust wälja astuda ja ligemale tulla. Pealik küsis lapse käest, kas naine tema ema, ja tõttas, kui wastust oli saanud, Liiso poole.

„Armas külanaine,“ ütles pealiko herra: „meie oleme tahtmata kombel teile ehmatust teinud, ehk kül suuremad kahjo kellegile ei

tulnud. Jumal tänatud, juba otsitud lind meie käes ja tiirva otsad temal leigatud, et enam lendu ei pease. Kui kiiresti tulemisest natuke saame puhkanud, hakame jälle tagasi minema. — Siis küitis ta lapselise julgust ja wiisakat olemist, kinkis Marile mõne kotsika saja raha, jätis lahkest jumalaga ja rutas küla kõrtsi poole, kuhu soldatid eel olid läinud.

— Nõnda rahuliste lõpes Chanurme külas Prantsuse sõja kära, mis mind üleskirjutates enam wõistanud, kui Suwe Jaani, tema neljakümne kopikane raamat, mis kui tal enam, ja natuke paremat waimo sees elaks, kaunis raamatokene oleks.

Enne õhtud oli Chanurme küla kardetud wõderastest puhastatud, kes mite kana muna maksuta ei olnud rahwa käest wõtnud. Seal kuulis siis rahwas kõrtsi Mado käest, kes piisut Wene keelt oskas, mis otsimine külas tähendanud. Üks waeno wäe salakuulaja (neid käis sel aéal mitme petis kate al ümber) oli mõne päewa eest kerjaja riides Raudkurna kihelkonna tulnud; kawal Wene wäe pealik oli linnokest äratunnud ja rutas teda paelutama. Täna hommiko oliwad kassakad Laanesoo kõrtsi ligidal waenlase nimeeche kinni saanud ja teda sedamaid raud-

ahelasse pannud. — Meie ei wõinud seda weike Marikese kewade tarkust näitawad tüki rääkimata jätta, kust igamees tundma wõib õpida, mis wara imelise lapse süda ja mõistus üheskoos küpsesiwad, et tema seal, kus wanemad inimesed ehmatuse ja hirmo pärast ei tea, mis nad teewad: nõuuta ja abita ei olnud. Et sesugune iselik lapse kumbe Chanurme eitede ettekuulutamist ei jõudnud wähandada, wõiwad lugejad hõlpsalt arvata. Muna oli siin jälle tük targem kui kana!

Ega lugejad seda pahaks saa panema, kui siin sõja käraist puhates poari lillikesse Mari õnne peale istutan, mis kui kaswama ja õitsema lähawad, tulewal päiwil tema raho fängile ilo warjo saawad tegema. Paberilehed lõpewad muidogi enne otsa, kunni eesseiswad ühelsa sammo jõuan ülesmaalida.

— Purjeta siis rõemsaft, mo lapske, üle sino aauruks minewa aea piisakese edasi, sina wõid seda, aga meie kõit ei wõi seda mite. Meie waimo juured seisawad maapinnas kinni, sinul käänewad nemad ülespidi. Oh, oleksin mina kui Mari ühel kewade hommil külawainul liblikaga koka sanud, eht tema silmaga mesilase tööd lilledie karikas näinud, tema kõrwaga leplikus õõpika laulo kuulnud, temaga waifset taewast pea üle ja

käratsewat alpibi tunnud, kes teab? ehk ma oleks temaga mõelnud: et mitte siin tuule maruse lera peäl, kus tuuled meie pisofesed lillikesed ärasasivad, raho paika ei wõi leida ega otsida olla? Kus on siin pool rüngast üks film tolmuta, ehk üks film wihamapi sarata, mis tuulematud meie peale puhuwad, leida? Ja oleks waitne rõmo hallikas mino kui tema südame ligi seisnud, ma oleksin ehk temaga õhtupoole waatanud, kus tuha hunnikufesed kui muti tuhnitused meie wäljapõlenud elowarjust katawad. — Päikeseligidal sündinud walguse loomad kohmetawad elokülma ja takistawad kui Alpeni mägede kaljokitse: kütid oma werega jäetanud mäe külgi kinni; ja kui mind juba endine rõmopildi maalimine tagajärel kurwaстанud, siis peaksin ma, kui esiteks sina, mõetmata kõrgustest sügawa maa sisse ulataw käsi! mulle ühe, ehk kuskil päikesel peäl kaswanud lille, maaha tootfid, selle isa käe peale rõmo: pisarad lastma kukuda ja ennaft nende nõdra filmadega inimestest ärapõõrama. — Rutame edasi!

Seitsme aastasel Maril oli lugemine selge kui wesi, ja nüüd ei annud tema isale enne mahti, kunni temale kirjotamise tähtede jälgi juhatati. Et seal juures sula warras ja nõel näpu wahel ei wõerdunud, selle eest

kandis ema muret. Etteantud sukawillid ja muud näpo: tööd kahanefid weike sõrmede kiirusel ja Maril oli ifa weel enne widewito aega kassi: ja koera: sõbrakesi waatamas ja nendega mängimas käia. Aga kahetsamalt aastal, kus leetrite tõbi Chanurme külas laialte liikus, langes ka Marile leetrite käte ja oli pärast leetrid wäga wõimato wiis nädalad haige. Eiis ei saanud mitmel nädalal riidest lahti, aga kaa Rein istus mito ööd walmades lapsokese sängi ees. Ühel ööl näitas igapidi lugu, kui oleks miniko tund praego käes olnud. Wanemad seisid käded ristis ja filmad pisarad sängi ümber, ja lapsokesel ei nähtud enam weresoone tuis: komist ega hinge auro suust — keha oli külm kui furnul. — Seal tõmbas surma: ingel oma raske käe lapsokese pealt tagasi: hingamine tõusis ja weri hakas soontes jooksema; tema jäi kui raske une sisse magama, mis taks ööd ja pääwa kestis, siis wast awandas filmi ja maigutas suud, kui jua ihaldas. — Enam pool aastad läks aega, enne kui tõbest kurnatud lapsokel toibuma hakas.

Rena õitsewa lillakese kasu oli nüüd kui murretud; tema waim kosus jõudsalt igapääw aga kehale jäi kuduriks, ja et meie siin neid seitse sammo enam pikemalt ei jõua kirjo-

tada, ka Reino pärast seda teha ei himusta, kelle südant iga rida saaks lõhkuma, sellepärast rutame raho laupäeva õhtule.

Mari ei olnud veel mieteistkümnene aastane aga juba kõige õpimisega valmis, ja mis palju enam tahab ütelda: emal ja isal am-mogi igas tüüis kõige targem nõuandja, kus neil seda tarvis läks. Zmelikult oli Zumal waga tütarlapse mõistust wara küpsetanud. Siiski elaswad tema sees kaks waimo: üks oli üsna laps kõige ülemal lapse kōmbel, teine tart wana inimene, Kes niisugust lugu ei ole näinud, mõiks asja imeks panna, ehk mõelda: seda mõib kül kirjutada ja trüki panna, siiski, kes teab, kas lugu tõest nõnda olnud? Aga selle elopuu lehe külge ei ole ma meelega tahtnud, mingi muud wilja lisada, kui üksnes seda, mis puu ise kannud ja kewadel enne suwe küpsetanud: kõik on tõsi!

Unustamata jääb mulle se waimne kēna Lehekuu õhtokene, 1. Mai 1821, kui wide-wiko aeal Guntzi warawast mõõda minnes kogemata õue silmad tõstsin ja Reino toa ukse kõrwas kurbtusrasket peat püida naale toetates pingikese peal istumas nägin. Mina astusin ligemale ja teretasin, aga Rein ei pannud mind ega mino teretamist tähele; tema mõted näisid kangel temast ära olemad.

Palged olid temal kahwatanud, silmalaud nutuwee turksul. Kui tük aega seal olin seisnud, mõtsin tema käest linni, kät pigis-tades. Tema wahtis kui raskest unest ärka-des tük aega mino peale, kui oleksin üks wõeras ja temal tundmata olnud; wiimaks ütles ta haleda healega: „Wäga hea, sõber! et täna õhto seie jõudsite, kus murepilwed mind liputawad lämmatama. Meie Mari on suremisel!“ ja nüüd wõolaks pisarate oja kahwatanud palgeid mõõda maaha. Need sõnad olid ka mino südant lõhkunud, ei jõudnud ma sõnakest temale trööstimist kuulutada. Rein mõistis mino mõted rääkimata, tõusis ülesse, wiis mind kambrisse, kus Liiso märja silmadega lapse sāngi kõrwas istus.

Raho ja waimus täitsiwad tuba, kust üksnes Mari nõder korisew hingamine kos-tis. Rein wiis mind sāngist paar sammu akna poole ja ütles (et naine ja laps seda ei wõinud kuulda): „Willem! teie olete üks raamato kirjutaja, jääge täna õõseks meile, kus heledam täht mino rõdewo:taewa külles kustub ja mind pimedasse maaha jatab.“ —

Üks lirsipuu ois dietega, kimbukene kawnaribaid ja Jaanilillekesti olid Mari sāngi peäl, aga diekeste kenadus ja õhl näitasid temal kui wõerad. Kuis oli minewal ja

enne seda igal kowadel nende ilo tema sü-
dant rõõmistanud, aga nüüd ei tunnud lap-
soke neid enam. Mina jäin õõseks senna ja
lubasin lapse juures walwata; palusin Reino
ja Liisot puhkama heita — kust waesed und
wõisid wõta? Meie armastime tunnifest täna
õõsel käte jõudwad, mis wangitatud liblika
kehha paelust peästab. Siiski oli mul Mari
pärast väga armas, et meie kartus tõeks ei
läinud. Tema oli üksford minule ise üteli-
nud ja kaa oma käega ühe pisokese raamato
sisse kirjotanud, mis nalja pärast oma miim-
seks seaduseks nimetas: midagi ei wõi kenam
ja kergem olla, kui ühel selgel pääwal surra,
kui hing lufu pandud filmade läbi weel tõr-
get päikest näeb ja seal astub tema külma-
s jahtunud kehast laia sinise walgusemere sisse
wälja; sellewasto pimedal tormisel ööl soe-
ast kehast wälja pugemine paljo rassem, kui
aina üksi hauda peame warisema, kus kõik
loomus otsego katetud filmadega meie ümber
istub — se oleks üks waljo surm.

Kesköö pöuest astusiwad weel Mari mõ-
lemad lapsesõlwe sõbrad üksford tema
sangi ette, uni ja unenägo, otse kui oleksid
tahtnud temalt jumalaga jätta. Wai kas
wiibite teie kauemine ja kas olete kaks ini-
meste sõbrad, kes teie surmatud inimese sur-
ma werise kätest toote ja oma liigutawa

käte peal külma maa-aluse koobaste läbi ema-
likult kannate walguse maale, kus teda üks
uus hommiko päike ja uued hommiko lilled
ärkawasse elusse hingawad? —

Meie istusime kolmekesse Mari sangi
ümber. Kõrw ei kuulnud mul muud kui
haige hingetõmbamist ja mino tasko fella
tiksumist, mis tema lühilest elo otsamõetis.
Kollane täis kuu ripus sügaw ja suur lõune
pool taewa külles ja ärmatas oma furno-
walgega sängis magajat ja kanawarbaid ja
lillest tema rindade peal. — Üks al õit-
sew õunapuu maaliskuuwalge põhja peale
oma warjo, mis kui teine õunapuu toa põ-
randal paistis. — Waikse taewa küllest wi-
sati wahewahel üks hele täht maaha, mis ru-
tust kadus kui üks inimene. — Mul tuli
meele, et sesama nüüd surma koeaks muude-
tud tuba 15 aasta ja nelja nädala eest meie
haiget wasto wõitis, kui tema seie ilma astus.
— Eks olnud sesama õunapuu nimetud pää-
wal kuu walges kõituma lehe warju kätki
üle lahutanud, kus sesama Marike magas,
kes ehl täna siit toast ja kätkest wälja astub
— mulla kätikisse, kus weel üks lühikene
magamine, siis igawene ärkamine meid saab
ootma.

Sureja — tema ei saa enam kaua seda
nime kandma — lõi kaks leekiwad filmad

laiale ja waatas kui tunnistates mino peale. Tema oli unes näinud, kuidas ta kui laps ühe lillipeenra peal kiikunud, mis kiigelaua kombel tema jalgade alla paisunud, laud oli ülespidi tõustes roospilweks koko ojanud, mis siis temaga kuldaste hommikute koitusdest läbi üle suitsewa lillewäljade äraläinud — — päike oli walge tütarlapse palgega tema peale naeratanud ja paistnud ja oli wiimaks ühe walguse teradest ümberlennatud tüdruklo kujukul tema pilwe wasto kukunud, aga temal oli hale meel olnud, et ta oma wästimusfies alwatud kät tulijale ei jõudnud pakuda. — — Sellepeäle ärtas tema oma wiimsest, ehk paremine oma eeswiimsest unes näust ülesse; sest pika elo unenäo peäle on need weiksed kirjud unenäod kui waiba kirjad footud.

Glojõgi tema peas läks ika kiiremaks ja laiemaks: tema arwas ennast mähkmes lapses kätis olewad; kuu arwas ta päikeseks; tema meelest näitas kui oleksid temal liblika tiiwad, misga ta lillekarikast lillekarikasse lendis, mööda wiskerkaari ülesse ja alla ronis, ja päike tuli ika ligemale, et kápaga arwas walguse kerast linni saama. — Kui lai homi mifo aknast tupa waatas, ei wõinud Mari seda enam näha — filmad olid tumedaks, keele paeklad luku läinud; — filmnägo läks

wõderamaks, mõnekorra tõmmati mokad kui naeratanisele. Kas rõem wai walo neid tõmbamisi sünnitas: kes seda wõiks tõt mööda ütelda? — Kewadise õnnejampsimised, mis se elo ial ei sa tundma, ega tulew maitsema, mängiswad allawaawa hingega — wiimaks puistas surmaingel kahwatanud surmawõrgu tema näo peale kateks ja tõstis selle kate taga õitsewa hinge juurtega tükis keha labast ja elusast mullakastist wälja. — — Suremine on üks kõrge filmapilk; musta kate seinaga teeb ükshainoline surm seda waikimet ja tõstab teise ilmale, ja surelikud seisawad seal märja, aga tumeda filmadega selle kõrgema toimetuse juures, ja ei oska sest midagi. —

Kui mina kel 11 koeo läksin, näitas maapind mulle otsego püha ja surnud kõndiswad kui mino kõrwas; ma tõstsin märjad filmad taewa poole ülesse, otsego wõiksin ma seal hingama läinud piigakese luskil leida; ja tagasi waadates ei näinud ma Chanurme külalt muud kui Guntsi leina-talo, mis teistest otsego kõrgem näitas.

Raho sulle rünka al, armas waga Mari! Kui mina Raudkurna matuse aial sino mastaetanud rünka ülesse otsin ja ennast selle üle kurwaстан, et sino hauda maetud õõliblika titeke tiiwadega seält seest wälja poeb,

et sino haud wihmaussidele, rööwututele, maofestele ja sipelgatele: lustihooneks saab, jenni kui sina sügawal nende kõitide al paigast liigutamata peaga hõõwli laastude peäl magad ja ükski armatsem päike sino kirsto laudade ja sino riidega kinni katetud filmade läbi ei murra — En sulle, et mina siis wõin ütelda: „Sino elo siin kaduwas ilmas oli juba üks tülikie taewast, ja meie tuleme ütkrifese aea pärast kōik sino järgile!“

Sest on kül, mino sõbrad! Kel lōi praego õhtul kasksteistklumme, tunni näitaja pörkas uue pääwa peäle ja tuletas meile kahelordset magamist meele, magamist lähikesel ja magamist pikal wōl. —

Ja nõnda kes minoga üht tundi meele tuletab, kus temale rahoingel nähtawaks sai ja temalt kallid hinged aعالifust laisust ära wiis; oh, kes seda meele tuletab, kus tema niipaljo ära kautas — se püüdko oma igatsemist wōlita ja waadako minoga taewa poole ülesse ja ütelgo: puhake siis ifa oma pilwete peäl, teie meie filmast kadunud armokesed! Teie ei arwa neid aasta sadasi mite, mis teie õhto ja hommiko wahel woolawad, teie kinni katetud südame peäl ei seisä enam muud kivi, kui haua mälestuse kivi ja se ei waota teid mite, ja teie raho ei sega mite ükskord üks mõte meie peäle.

Olgo siis! Aga täna toetab mino waim ennast üles oma kaduwa rammuga — mina tõstan oma filmad lõpemata ilma selle elo üle — mino puhtama isamaa külgi sõlmitud põrmune siida lööb sino tähtistaewa poole üles, lõpemata Waim, sino määratuma kaju tähtepildi poole, ja mina saan suureks ja igaweseks Sino heäle läbi, mis mino parema sisemise tundmisele ütleb: sina ei saa ial lõpema.

Se läbi elab sügawas inimese sees üks ära wõitmata osa, mis walo kül uimastab, aga ial ei jõua ärawōlita. — Sellepärast kestab tema ühe elo otsani, kus sees paremadgi õilmete asemel üksnes lehti kandwad, sellespärast walwab tema peaaego selle elo wōd läbi, kus armastud inimesed tema armastawa rindade üle ühte kaugel seiswa elusse äralähawad ja selle praegusele aga mälestuse heäled paranduseks jätawad, mis pinedal wōl kui lõunepoole rändawate lindude tiirwa wuhin meie kõrwa kostawad. — Sina, mino armas Mart! keda tännine mulle rõdemuks seie põrmopõlwe jääti, et ma wanal eal aina üksi ei oleks; jää mulle sõbraks otsani!

Meije jures on weel trüffitud ja müa :
Onsa Lutterusse iggapäwane Usfu õppetus
ja finnitus.

Zeine Sioni : Paulo : Kannel ehk 315 uut
waimolikko laulo. Maf. 45 fop.

Ma: ja merre.piltid. Maf. 20 fop.

Sürri Reimarst ja temma wiol. Maf. 12 fop.

Ma: ilm ja mõnda, mis seal sees leida on.
1. funni 5. ande. Igga ande isseär-
ranis 15 fop.

Sannumetoja. 1848. funni 1853 aastani.
Teädaandmissed wõera maade, merrede ja
merresarede peäl sündinud asjadest.
Maf. 10 fop.

Eihawete munnad. Maf. 10 fop.

Maria ehk se Bernsteininööid. Maf. 10 fop.

Risti:soitjad. universitatis Maf. 10 fop.
Dorpatensis

Der Druck dieser Schrift wird unter der Be-
dingung gestattet, daß nach Beendigung desselben
der abgetheilten Censur in Dorpat die vorschrift-
mäßige Anzahl von Exemplaren vorgestellt werde.
Dorpat, den 9. November 1852.

Abgetheilter Censor Hofrath de la Croix.

